

JOEEP

e-ISSN: 2651-5318

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeeep>

Araştırma Makalesi • Research Article

İslam Ekonomisinde Faiz Yerine Kâr-Zarar Ortaklığı *

Profit and Loss Sharing Partnership in the Islamic Economy Instead of Interest

Erdal Harunoğulları^{a, **}

^a Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul /Türkiye
ORCID: 0000-0001-9716-9838

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 24 Mart 2023

Düzeltilme tarihi: 11 Eylül 2023

Kabul tarihi: 19 Eylül 2023

Anahtar Kelimeler:

Kâr-zarar Ortaklığı

İslam Ekonomisi & Finans

Ortaklık Finansman Yöntemi

Faizsiz Ekonomi

ARTICLE INFO

Article history:

Received: March 24, 2023

Received in revised form: Sep 11, 2023

Accepted: Sep 19, 2023

Keywords:

Profit-Loss Partnership

Islamic Economics & Finance

Partnership Financing Method

Interest Free Economy

ÖZ

İslam ekonomisinin en temel özelliklerinden biri ekonomide faizin yasak olması ilkesidir. Faizin olmadığı bir iktisadi ve finansal sistemin nasıl tesis edileceği konusunda belirsizlikler devam etmektedir. Bununla birlikte İslam ekonomisinde hem teorik açıdan geniş bir literatür hem pratik açıdan önemli uygulamaların olduğu tarihsel bir tecrübe bulunmaktadır. Buna göre İslam ekonomisinde faiz yerine tercih edilecek en temel araç reel iktisadi faaliyetleri konu alması açısından kâr-zarar ortaklığı (ortaklık finansmanı) yöntemi olarak görülmektedir. Tarihsel tecrübeler ışığında kâr-zarar ortaklığının başarılı örneklerini görmek mümkündür. Çalışmada geniş bir literatür taraması gerçekleştirilerek faiz yerine ortaklık finansman yönteminin kullanılabilirliği savı ortaya konulacak ve ortaklık yönteminin ekonomide nasıl yer alacağı modelleneyecektir. Günümüzde ortaklık yönteminin ekonomiye nasıl entegre edileceği konusunda literatürde önemli bir boşluk bulunmaktadır. Çalışma bu anlamda literatürdeki bu boşluğun doldurması için teorik olarak hazırlanmıştır. Literatür betimsel analiz yöntemiyle ele alınmış ve kavramsal çerçeve hazırlanarak İslam ekonomisinde faiz yerine kâr-zarar ortaklığının nasıl uygulanacağı yönünde planlanan makro modelin matematiksel çerçevesi oluşturulmuştur.

ABSTRACT

One of the most basic features of Islamic economics is the principle that interest is prohibited in the economy. Uncertainties continue about how to establish an interest-free economic and financial system. However, there is a wide theoretical literature in Islamic economics and a historical experience with practical applications. Accordingly, the most basic tool to be preferred instead of interest in Islamic economy is seen as the profit-loss partnership (partnership financing) method in terms of real economic activities. In the light of historical experience, it is possible to see successful examples of profit-loss sharing. In the study, an extensive literature review will be carried out and the argument that partnership financing method can be used instead of interest will be put forward and how the partnership method will take place in the economy will be modeled. Today, there is a significant gap in the literature on how to integrate the partnership method into the economy. In this sense, the study has been theoretically prepared to fill this gap in the literature. The literature was handled with the descriptive analysis method and the conceptual framework was prepared and the mathematical framework of the macro model planned for how to implement profit-loss sharing instead of interest in Islamic economy was created.

1. Giriş

İnsanoğlu içtimai hayatta üyesi olduğu toplumdan etkilenmekte ve aynı zamanda toplumu da etkilemektedir. Bu yönüyle insan ve toplum arasındaki ilişki kapsamlı ve kompleks bir yapıdadır. Dolayısıyla bireysel davranışlar ekonomik yönden ve başka disiplinler aracılığıyla bilimsel açıdan değerlendirildiğinde ayrılmaktadır. Çağdaş

ekonomik sistemler günümüzde enflasyon, işsizlik, adil gelir dağılımı ve sosyal refah gibi iktisadi sorunları çözmede pek başarılı olamamaktadır. Bununla ilgili en büyük eleştiri ekonominin temel birimi olan insanın ve insan davranışlarının iktisadi açıdan doğru bir şekilde ele alınmamış olması ile ilgilidir. Ana akım paradigmanın merkezinde insanın kendi çıkarlarına odaklanmış bencil, çoğu aza tercih eden ve faydacı olduğu kabulü

* Bu makale "Faizsiz Ekonomi Modeli (DSGD Modeli Çerçevesinde Bir Analiz)" isimli doktora tezinin bir bölümünün yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: erdalharunoğullari@gmail.com

Atf/Cite as: Harunoğulları, E. (2023). İslam Ekonomisinde Faiz Yerine Kâr- Zarar Ortaklığı. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 209-224.

This article is published under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) licence. Anyone may reproduce, distribute, translate and create derivative works of this article (for both commercial and non-commercial purposes), subject to full attribution to the original publication and authors.

bulunmaktadır. İnsanın bütün iktisadi faaliyetlerde üstlendiği rolü bu kabullere göre yerine getireceği varsayılmaktadır. Para piyasalarında sermaye sahiplerinin, borç alış-veriş işlemlerinde yine bu temel kabule göre hareket ettiği görülmektedir. Sermaye sahipleri borç alış-verişini risksiz bir kazanç aracı olarak kullanmakta ve verdikleri borç karşılığında garanti bir kazanç, fazla bir ödeme talep etmektedirler. Ana akım paradigmaya göre bu, anlaşılır ve rasyonel bir durumdur. Konvansiyonel paradigma ekonomik birim olan insanın davranışlarını söz konusu kabullere göre değerlendirmekte ve iktisadi davranışların bu durumun sonucunu yine bu kabullere göre açıklamaktadır. Ancak bu gibi bir borç faaliyeti sonucunda borç alış-verişinin risksiz bir kazanç aracı olarak kullanılması kredi faaliyetlerinin reel piyasadan bağımsız bir şekilde artmasına ve reel iktisadi faaliyetlerin verimli bir şekilde gerçekleşmemesine yol açmaktadır. Borç faaliyetlerinin günümüzdeki durumu ihtiyaç duyulan krediye istenilen zamanda ulaşma konusunda avantaj sağlamakta, ancak bununla birlikte reel iktisadi faaliyetlerin verimliliğini düşürmesi gibi bu avantajdan çok daha fazlasına mal olacak dezavantajları beraberinde getirmektedir.

Ana akım iktisatta insanın bencil ve rasyonel olduğu vurgusu altında yapılan okumalar iktisadi meseleleri anlamada ve problemlerin çözümünde yeterince etkili olamamıştır. Dünyanın pek çok yerinde görülen ağır yoksulluk koşulları, işsizlik, enflasyon, servetin ve gelirin adil olmayan dağılımı, çevre kirliliği, ekolojik bozukluklar gibi insan hayatını tehdit eden pek çok probleme insanı doğru tanımlamadan cevap bulmak son derece zor bir uğraştır. Dolayısıyla ekonomi bilimi için pozitif bir disiplin olma gayretinin bir sonucu olarak pozitivist bir yaklaşımla insanın davranışlarını iktisadi açıdan değerlendirmek başarılı sonuçlar vermemiştir.

İslam insanı değerlendirirken kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir. Buna göre insan yaratılışı gereği içinde bulunduğu koşullara uyum sağlayabilen sosyal ve medeni bir varlıktır (İbn-i Haldun, 1990). İnsan rasyonel anlayışa sahip olduğu kadar ahlâk duygusu da taşımaktadır.

İnsan giriştiği faaliyetlerin sadece akli olmasıyla yetinememekte ayrıca doğru olduğuna inanç ihtiyacı da taşımaktadır. Dünyasını kurarken çevresiyle ilişkisini mevcut şartlar altında geliştirmektedir. Dünya kavramı sadece bir hayat tarzını değil, ayrıca her bir iş ve eylemini ve bunların gerekçesini kapsamaktadır (Öztürk, 2008). Ülgener'in de (1981) belirttiği gibi İnsan ortaya koyduğu iş ve eylemlerin sadece maddi olmasıyla yetinmemektedir. Ayrıca bu iş ve eylemlerin meşru ve doğru olmasını istemektedir. İnsanın eylemlerinde doğru-yanlış ayrımı için temel referans ahlâk ve onun dayanağı olan din unsurudur. Dolayısıyla Max Weber'in vurguladığı gibi din ve ahlâk, iktisadi hayat ile ilgili zihniyetin oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır (Torun, 2003).

Toplumların ortak değerlerinin temelini oluşturan ahlâk, ekonomik davranışları belirleyen temel değişkenlerden biri

olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlardaki iktisadi problemlerin çözümünde toplumun ahlâk yapısının bilinmesi ve bireysel tercihlerinin anlaşılması son derece önemlidir. İktisadi perspektiften bakıldığında zaman ve çevre faktörlerine bağlı olarak bireysel davranışlar farklı yorumlanabilmektedir. İnsanın mal ve sermaye tasarrufu; diğer insanlarla kurduğu iş birliği, iş bölümü ve rekabet gibi ilişkileri; ekonomik kaynakların kullanımı ve dağılımı konusunda kısa dönem ve uzun dönem değerlendirmeleri bazı temel iktisadi meselelerdir. Buna göre ekonomi disiplininin insanı çevre ve zaman faktörlerine bağlı olarak tatmin araçlarına göre değerlendirilmesini konu aldığı ifade edilebilmektedir (Akın, 1986; Harunoğulları & Çalışır, 2022).

İnsanı tanımlayan önemli unsurlardan birinin de ahlâk olgusu olmasına rağmen Aydınlanma akımı ile başlayan erken batı literatüründen itibaren iktisadi kavramlar ahlâk olgusundan uzak bir şekilde değerlendirilmiştir. Günümüzde ise ahlâk unsuru yeniden gündeme gelmektedir. "Alturizm (altruism)", "etik (ethic)" ve "ahlak ekonomisi (moral economics)" gibi kavramlar bunun önemli bir göstergesidir. İslam ekonomisinde ise ahlâk kavramı insan ve ilişkilerinin tanımlamak ve değerlendirmek için temel referanslardan biri olarak kabul edilmektedir (Güngör, 2015; Harunoğulları & Çalışır, 2022).

İslam ekonomisinde ahlâk ve buna benzer kavramlar için temel referanslar din ekseninde teşekkül etmiştir. Bununla birlikte insan ve iktisat ile ilgili tüm kavramlara İslam'ın belirttiği geniş çerçevede tanım ve açıklama getirilmektedir. İslam mülkiyet hakkı, sermaye kullanımı, bireyler arasındaki borç alış-verişi ve ticaret gibi tüm iktisadi faaliyetlerde taraflara farklı sorumluluklar ve görevler yüklemektedir. Bu görev ve sorumluluklar ahlak kavramıyla ilişkilidir. Buna göre İslam ekonomisi İslam'ın çizdiği ve tanımladığı tüm görev ve sorumluluklar için temel prensipler ışığında iktisadi faaliyetlerin nasıl gerçekleştirileceğini konu almaktadır. İslam ekonomisinde bireylerin arzularını din ve ahlâk süzgecinden geçirerek iktisadi faaliyetlerde bulunduğu kabul edilmektedir. Buna göre insanlar içinde buldukları durumu İslami temel prensipler çerçevesinde değerlendirmekte ve ortaya konulacak iktisadi faaliyetlerin hangisinin nasıl ve ne ölçekte gerçekleştirileceğini bu değerlendirmelere göre kararlaştırmaktadır. Bu temel prensiplerden biri de faiz yasağıdır. Faizin yol açtığı sosyoekonomik sorunlar ahlâk perspektifinden ele alınmaktadır.

İslam ekonomisinde en temel uğraş faizsiz bir iktisadi yapının tesis edilmesidir. İslam ekonomisi literatüründe İslam'ın temel referansları ve tarihsel tecrübeler ışığında faiz yerine kullanılacak farklı finansal araçların ve uygulamaların olduğu görülmektedir. İslami finansal araçlar ve uygulamalar temelde dürüstlük, diğerkâmlık, karşılıklı güven, israftan kaçınma, risk-görev-sorumluluk paylaşımı, üretim, gelir ve servet dağılımında adalet, iktisadi faaliyetlerde fırsat eşitliği ve katılım, belirsizliğin olmaması gibi koşullara dayanmaktadır. Kâr-zarar ortaklığı bu

koşullara göre geliştirilmiş önemli finansman yöntemlerinden biridir. Ayrıca satın alma ve kiralama konu edinen murabaha, istisna, vadeli sözleşme, selem ve icare (kiralama veya leasing) gibi iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmek için kullanılan borç yöntemleri de bulunmaktadır. Ancak reel iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmek için sermaye sahibi kimseler ile sermayeye ihtiyaç duyan kesimi bir araya getiren en birincil yöntem kâr-zarar ortaklığıdır (Güven, 1995). Ortaklık finansman yöntemi olarak da bilinen kâr-zarar ortaklığı İslam ekonomisinde temel finansman yönteminden biridir ve faiz yerine kullanılabilir önemli araçlardır.

2. İslam İktisadı

İslam ekonomisi temel referanslarında ahlâk unsurunu barındıran ve insanlığı iktisadi hayatıyla Allah'a yaklaştırmayı amaçlayan bir disiplindir. İslam ekonomisinin gündemi; hayatın farklı alanlarında İslami ekonomik ideallerin tanımlanması ve tesis edilmesi, söz konusu ideallerin tesis edildikten sonra sürdürülmesi, böylece ekonomik sorunlara kalıcı çözümler sağlanması şeklinde sayılabilir (Tahir, 2017).

İslam iktisadı ile ilgili temel prensipler Kur'an ayetleri, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) sünneti, İslam hukuku ve içtihatlar, Müslüman toplumdaki tarihsel tecrübeler ve iktisadi hayatla ilgili veriler ışığında oluşturulmaktadır. Kur'an, nazil olduğu andan itibaren Allah'ın koruması altında olan bir rehber kitaptır [“*Doğrusu Kitap'ı Biz indirdik, onun koruyucusu elbette Biziz.*” (Hicr Suresi 15/9)]. İnsan davranışları ile ilgili en geniş kapsamlı ve açık ifadeler Kur'an'da görülmektedir. Kur'an'daki emir ve yasaklar değişmez niteliktedir. Farklı toplumlara ve farklı zamanlara hitap edecek mahiyettedir. Farklı zamanlarda ve toplumlarda ortaya çıkan iktisadi problemler Kur'an'daki emir ve yasaklar ekseninde ele alınmalıdır. İslami iktisat paradigmasının en temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Hz. Peygamberin (sav) sünneti de İslam iktisadı için bir diğer temel kaynaktır. Hadis-i şerifler belirli sistematiğe ve sıhhat şartlarına göre analiz edilerek derlenmiştir. Ekonomik faaliyetler ve davranışlarla ilgili hadisler de İslam iktisatçıları için önemli bir temel kaynaktır.

İslam ekonomisi Kur'an ve sünnetten asırlar boyunca teşekkül olan geniş bir fıkhi literatüre sahiptir. Farklı dönemlerde ve toplumsal yapılarda ortaya çıkan sosyoekonomik problemlere Kur'an ve sünnet ışığında çözüm üretme gayreti zengin fıkhi literatürünü oluşturmuştur. Bu miras İslam iktisadı için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Fıkhi hükümlerin iktisadi davranışlarla ilişkisi İslam iktisadı ile alakalı teorilerin araştırma konusudur. Fıkhi literatürünün incelenmesi, yeniden ele alınarak değerlendirilmesi, genişletilerek geliştirilmesi İslam iktisatçılarının temel uğraşlarından biridir.

İslam iktisadı ile kastedilen şey İslami yaşam tarzına uygun bir iktisadi anlayıştır. İslam ekonomisi, insanların Kur'an ve

sünnete tabi olmasıyla ortaya çıkan iktisadi ilkeleri öncül olarak kabul etmektedir. İslam iktisadı için benimsenen yöntem, dini hükümleri ve iktisadi öğretileri bütünsel olarak değerlendirmek ve sistem oluşturmak için bir istikamet tayin etmeye çalışmaktır (Hassan, 2017). İktisadi faaliyetlerin ve ticari ilişkilerin mahiyeti değişmeyeceği için İslam iktisadındaki kurum ve kavramların tamamen farklı olmayacağı söylenebilir. Kaynakların tahsisi, mal ve hizmetlerin üretimi, çıktı, gelir ve servet dağılımı sorunu gibi diğer iktisadi sistemler ile benzer meseleleri konu alması ancak bu meseleleri incelerken referans aldığı temel kaynakların Kur'an ve sünnet olması İslami bir ekonominin karakteristiğini oluşturan temel husustur (Tahir, 2017; Khan, 2017b; Kızılkaya, 2017). İktisadi sistemlerin birbirlerinden farklılıkları bu faaliyetlerin ve ilişkilerin farklı olması değil bunların nasıl icra edileceği hususundaki farklılıklardır. İslam ekonomisini diğer ekonomik sistemlerden ayıran özgün yönleri faizsiz ve adaletçi bir ekonomik sistem amaçlamasıdır. İslam iktisadı, ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşımla kendi metodolojisine dayanan çözümler üretmek için sistematik bir çabayı ifade etmektedir. İslam iktisadı konvansiyonel iktisadın köklü iktisadi sorunlarını çözmek için İslami esaslara göre çözüm üretmeyi amaçlamaktadır.

İslam toplumlarında iktisat kavramı sosyal felsefe ve ahlâk felsefesi disiplinlerinden ayrı bir alan olarak görülmemiştir. Aksine bu alanlarla ilişkili disiplinler arası bir alan olarak kabul edilmiştir. Batı dünyasının sosyal bilimlerde uyguladığı sekülerleşme hareketi İslam toplumlarında kabul görmemiş, 20. yüzyılın başlarından itibaren İslami öğretiler toplumun sosyoekonomik yapısıyla ilişkili fikir ve kavramlar olarak ele alınmıştır.

İslam iktisadının bir disiplin olarak kabul edilmesi 1970'li yıllara dayanmaktadır. İslam ekonomisi bilginin İslamileştirilmesi hareketinin bir uzantısı olarak iktisat teorilerinin yeniden ele alınması şeklinde ortaya çıkmıştır (Orman, 2014). Bu hareketin temel amacı İslami hayat tarzına dayanan bir iktisadi yapı oluşturmaktır. İslam ekonomisi adına yapılan çalışmalar bu dönemde kapitalizm veya sosyalizm gibi akımların gölgesinde şekillenmiştir. Kapitalist veya sosyalist görüşleri benimsemiş olan iktisatçılar bu akımlardan herhangi birinin İslami öğretilerle benzerliklerine odaklanarak İslam iktisadına kapitalist veya sosyalist bir çerçeve, bir hüviyet kazandırmaya çalışmışlardır. Buna göre günümüzdeki faizin İslam'da yasaklanan faiz kavramından farklı olduğunu iddia eden düşünürler de olmuştur. Faizin tamamen yasaklanması, altın para sistemine dönülmesi gibi görüşler de bazı kesimler tarafından savunulmuştur. Farklı görüşlerin ortaya çıktığı bu dönemde, hâkim olan anlayış İslam'da açıkça belirtilen faiz yasağını benimseyen görüştür. Ekonomik ve finansal faaliyetlerde faizin haram ve yasak olduğu çok açıktır. Ancak faiz yasağının mevcut ekonomik sistemde nasıl gerçekleştirileceğine dair yeterli fikir ve çalışma bulunmamaktadır (Zaman, 2017). Dolayısıyla faiz yasağını benimsemiş bir iktisadi sistem henüz kurgulanamamıştır. İslam ekonomisi ve finansı ile ilgili yapılan çalışmaların

finans ağırlıklı hale gelmesinin (Yenice, Özdemir & Koç, 2022) sebebi de ekonomide faiz yasağının nasıl uygulanacağı ve faizsiz bir ekonomik sistemin nasıl kurgulanacağına henüz iktisadi teorik düzlemde yerleşik olarak belirlenememesi olabilir.

3. İslâm Ekonomisinde Faiz Yaklaşımı

Sermayenin getirisi olarak ifade edilen faiz, kapitalizmde sermaye için en önemli kazanç araçlarından biri olarak görülmektedir. Bu bağlamda faiz paranın kira bedeli (Yılmaz, 2021; Türkan, 2019) veya borcun satımı (Özsoy, 2022) şeklinde paradan para kazanma aracı olarak tanımlanmaktadır. Bir borç satımı sonunda elde edilen gelir veya üretimde kullanılacak sermayeye ödenen belli meblağ faizdir. Günümüzde ise en yaygın haliyle faiz, tasarruf sahiplerinin tasarruflarını kullandırma karşılığında talep ettikleri bedeldir. Buradaki tasarruf parasal sermayedir (Güven, 1995).

Faiz kelimesi Arapçada fıkhi bir terim olarak ribâ kelimesiyle ifade edilmektedir. Ribâ, “belirli malların belirli satış işlemlerinde ortaya çıkan ya da önceden şart koşulan fazlalık ve borç işlemlerinde borcun geri ödenmesinde önceden şart koşulan fazla miktar” anlamlarına gelmektedir (Özsoy, 2022; Harunoğulları & Çalışır, 2022). Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette konu edilen ribâ ve ribâ yasağı tüm çeşitleri ile ribâ türleridir. Ribânın tanımı ile ilgili farklı kaynaklarda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Farklı mezheplerde farklı yaklaşımlar olmakla birlikte ribânın genel olarak alış-verişte önceden şart koşulan bir fazlalık olduğu konusunda tüm mezheplerce ittifak bulunmaktadır. Ancak ribâ (faiz) hem bir işlem türünün hem de bir işlem veya alış-verişte karşılıksız elde edilen haksız fazlalık olarak ifade edilebilir. Faiz ile ilgili bu değerlendirmelerin temelinde faiz yasağının eylem yönü ihmal edilerek sonuçta işleme konu olan fazlalık üzerinde durulduğu görülmektedir. Faizle ilgili bir başka değerlendirmede ise faizin eylem boyutu ele alındığında sermaye sahibi ile borç alan kişi arasında iktisadi bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir (Bayındır, 2018).

Ekonomik meselelerin faizsiz ekonomi çerçevesinde tahlilinin yapılması, faizsiz ekonomik kavramların ve kurumların tesis edilmesi daha adil paylaşımcı ve sürdürülebilir bir ekonomik sistemin tesis edilmesi için önemlidir. Faiz ekonominin doğal bir unsuru değil mücadele edilmesi gereken temel bir problemdir. Muamelat fıkhnının en temel tanımı ile mal ve para mübadelesinde gerçekleşen her türlü haksız fazlalık faiz olarak ifade edilmektedir.

İslami bir ekonomik sistemin en belirgin özelliği faiz yasağıdır. İslam toplumunda ve iktisadi hayatında risk alınmadan, üretime sermaye veya emekle iştirak etmeden kazanç sağlamak uygun görülmemektedir. İslam faizin karşısında adil bir ekonomik anlayışı öğütleyerek ticareti ve ortaklığı bir öneri olarak ortaya koymaktadır (Ersoy, 2015). Ticaret farklı nitelikte mal ve hizmetler arasındaki değişimi konu alan bir işlemdir. Bir işlemin ticaret olabilmesi için farklı mal ve hizmetler arasında gerçek bir transferin veya

değişimin olması gerekmektedir. Gerçek anlamda yapılmayan fakat prosedürel olarak yapıldığı gösterilen işlemler de ticaret olarak nitelendirilememektedir. Tarih boyunca alış-veriş konu olmuş mal ve hizmete dayalı gerçek işlemler ticaret, borç satımı ise faiz olarak adlandırılmıştır. Ticaret, Kur'an'daki mal veya varlık transfer yöntemlerinden sadece biridir. Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen mal veya varlık transfer yöntemlerinin her biri iktisadi, hukuki, ahlâki ve işlevsel açıdan açık bir şekilde tasnif edilmiştir. Farklı nitelikteki malların birbiri ile değişimi alış-veriş veya ticaret, karşılık beklemeden birisine bir malın verilmesi en genel ifadesiyle sadaka, tükenmeyen bir malın menfaatinin satımı icare ve ücretsiz verilmesi ariyet, misli nitelikte bir malın tüketilmesi yoluyla elde edilecek faydanın birine sunulması ve daha sonra bu malın aynı miktarda ilave bir miktar olmadan alınması karz-ı hasen, fakat ek bir miktar fazlalıkla geri ödenmesi şartı durumunda bu ek miktar ve işlem faiz olarak adlandırılmıştır (Bayındır, 2018).

4. Faiz Yasağının İktisadi Nedenleri

Tarihsel perspektiften bakıldığında faiz anlayışının benimsenmesinden faizin kuramsal gelişimine kadar geçen süreçte faizle ilgili değerlendirmeler genel olarak faizin kabul edilmesi gerektiği yönünde bir varsayımaya dayanmaktadır. İslam'da faizle ilgili diğer dinlerden ve ahlâki değerlendirmelerden çok daha açık, kesin ve detaylı deliller bulunmaktadır. Kur'an'da ve sünnette faizin ne olduğu açık bir şekilde ifade edilerek faiz kesin bir dille yasaklanmıştır (Pıçak, 2012; Mihr, 2022). Ancak faiz yasağı ile ilgili İslam ekonomisi yaklaşımının, ana akımın faiz değerlendirmelerine alternatif yaklaşımlar olduğu görülmektedir. İslami perspektiften faiz ele alındığında farklı bir değerlendirme yapmak mümkündür. Ancak iktisadi düşünce tarihi değerlendirildiğinde faiz ile ilgili İslami değerlendirmeler iktisat literatürünün dışında kalmış ve ne kadar detaylı ve kapsamlı olsalar da iktisadi teorinin arka planında yer almamıştır.

Faizle ilgili literatürdeki tartışmalarda faiz yasağının iktisadi nedenleri göz ardı edilerek, faiz olgusu kavramsal tartışmalar çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Kavramsal çerçevelerle sınırlandırılmış sığ değerlendirmeler, iktisadi tartışmalarda da karşılık bulmaktadır. Kapitalist anlayışın hâkim olduğu çevrelerde sermayeye uygulanan faizin bir ekonomik faaliyetin sonucu veya mükafatı olarak kabul edildiği yaklaşımı rasyonelleştirilerek faizin masumlaştırıldığı görülmektedir (Bayındır, 2018).

Geleneksel iktisadi teoride faiz pozitif zaman tercihi fırsat maliyeti riskin bedeli, paranın fiyatı veya kirası, beklenen enflasyonun telafisi gibi gerekçelere bağlı olarak analiz edilmektedir. Bu gerekçelerden en temel olanı pozitif zaman tercihi unsurudur. Para kendisini elinde bulduran için ihtiyaçlarını istediği an karşılama gücü ve imkânı tanımaktadır. Paranın şu anki değeri sonraki değerinden daha önemli olabilir. Dolayısıyla faiz, rasyonel bir bireyin sahip olduğu parayı bugün veya daha sonra kullanma tercihi

konusunda ortaya koyduğu ekonomik davranışın sonucu olarak bir kazanç beklentisi şeklinde okunmaktadır. Bu davranışın temelinde fayda ve rasyonalite kavramları bulunmaktadır. Kişi bugün kullanılmaktan feragat ettiği paraya karşılık ileriki dönemde daha fazla bir para talep etmektedir. Buna göre iktisadi teoride fayda maksimizasyonunun rasyonel bir iktisadi davranışla tesis edildiği düşünülmektedir. İslami açıdan bakıldığında bu değerlendirme kısıtlı bir değerlendirmedir. Çünkü fayda kavramı sadece dünyevi fayda değil ayrıca ahiret boyutunu yansıtan uhrevi fayda kavramını da kapsamaktadır (Ersoy, 2015). Bu yaklaşım paraya sahip olanlara fayda sağlarken piyasada gerçekleşecek para dolaşımının etkinliğini düşürmektedir. Sermaye sahibi planladığı risksiz kazancı almadığı takdirde üretime konu olmasına izin vermemektedir. Bu sayede iktisadi faaliyetlerdeki tüm risk ve sorumluluktan kaçınmakta ve iktisadi süreçlerin etkinliğini kısıtlamaktadır. Bireylerin parayı, faizden elde edeceği kazancı düşünerek kullanmaları, paranın fonksiyonlarına bozacaktır. Gazali, borç faizinin paranın mübadele aracı ve değer ölçme aracı olma gibi işlevlerine zarar vereceğini ileri sürmüştür (İslahi & Ghazanfar, 2014; Aktaran Akdemir & Yeşilyurt, 2018). Faiz para talebinin mal ve hizmetler için aracı olmak suretiyle değil, paradan daha fazla para kazanmak suretiyle paranın işlem amacıyla kendisine olan talebi artıracaktır. Bu durumda para temel fonksiyonlarını yerine getiremeyecektir. Çünkü para belirli kişi veya gruplarda birikecek ve para piyasada olması gerektiğinden daha az dolaşacaktır. Sonuç olarak para temel fonksiyonlarını yeterince etkin bir şekilde gerçekleştiremeyecektir. Bu durumda piyasadaki faizli borç işlemleri giderek artacak, reel iktisadi faaliyetlerin etkinliği azalacaktır. Piyasanın dolayısıyla piyasadaki diğer insanların haklarını gözeterek işlem yapmak hem kişinin kendisini hem de diğer bireyleri etkileyen husustur. İnsanlar bencil çıkarlarına yenilmediği ve piyasa katılımcılarının haklarının gözetildiği takdirde bu iş Allah'ın hoşnut kaldığı bir iş olması yönüyle ahiret, daha sağlıklı bir piyasada işlem yapmanın verimliliği itibarıyla de dünya hayatına bakan faydalar taşımaktadır.

Faiz, kişinin borç vermesi durumunda borç verdiği meblağ ile kazanç sağlama imkânı gibi bir fırsat maliyeti ortaya çıktığından bu durumu tazmin etmek adına peşin bir meblağ ödenmesi işlemidir. Kapitalizmde üretim faktörlerinin organize edilmesinde sermaye arzının gerçekleşmesi için başlangıçta bir masrafın (faiz) gerektiği bilinmektedir (Akin, 1986). Buna göre sermaye sahibi sahip olduğu sermayesinin kullanılması karşılığında önceden belirlenen bir ek ödeme (faiz) talep etmektedir. Ekonomide faiz ile ilgili temel sorun, mahrum kalınan kazanç sağlama imkânının reel bir ekonomik faaliyetten elde edilecek kazancın karşılığı olmamasıdır. Faiz oranı reel ekonomik faaliyetlerden elde edilecek bir kazançtan bağımsız olarak belirlenmektedir. Burada faiz fiili hasıla ve gelir seviyesinden bağımsız olarak sabit bir seviyede veri kabul edilmektedir. Masrafın hasılanın büyüme oranıyla ilişkili olması durumunda üretim aşamasında verimli ve etkili

olduğu kabul edilebilirdi. Ancak faizin sabit bir seviyede veri olarak kabul edilmesi sermayenin marjinal verimliliğinin düşmesi durumunda bazı girdilerin üretim aşamasına dahil olmasını engellemektedir. Dolayısıyla düşük istihdam üretimin azalmasına neden olmaktadır. Firmalar mevcut kâr haddini sürdürebilmek için fiyatları artırır veya işgücü karşılığındaki ücreti düşürebilir. Bunun sonucunda işsizlik gerçekleşebilir. Faizin yükselmesi, yatırımları ve dolayısıyla ekonomideki verimliliği ve istihdamı düşürmektedir (Ersoy, 2015). Ayrıca borç veren kişi yürütülecek ekonomik faaliyete ilişkin herhangi bir risk üstlenmemektedir. Böyle bir ekonomik yapıda reel ekonomi borç verilecek miktardan daha fazla büyüyemeyecektir. Dolayısıyla faizi konu alan borç günümüzde olduğu gibi giderek büyüyecek ve kontrol edilemez bir hale gelecektir (Saraç, 2018). Keynes'in genel teorisine ilişkin yorumu da bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır. Ona göre sermayenin gerçek anlamda gelişmesini faiz engellemektedir.

Faizin, yatırımların üretimde etkin bir şekilde rol almasını engelleyeceği yönündeki görüşler İslam ekonomisi literatüründe hakimdir. Faiz sermayenin verimliliğini düşürmektedir. Faiz gelirin iktisadi faaliyetten elde edilecek kâr beklentisinden yüksek olacağı durumlarda sermaye sahipleri risk ve sorumluluktan kaçarak yeni yatırımları terk edecek ve garanti görülen faiz kazancını tercih edeceklerdir (Öztürk, 2008). Faiz reel iktisadi faaliyetlerden bağımsız bir kazanç aracı olduğu için faizli işlemlerde faizli kredi veren taraf kâr ederken faizli kredi kullanan taraf zarar etmektedir. Bu durum sermaye ve gelir dağılımındaki dengeyi bozmaktadır (Yılmaz, 2021).

Faiz uygulamaları, sermaye etkinliği sorunu yanında emek faktörünü de olumsuz etkilemiş, gelir dağılımında adaletsizliğe ve dengesiz dağılıma yol açmıştır. Güçlü finansal imkânları elinde tutanlar faiz enstrümanı ile risksiz ve emek sarfi olmaksızın kazanç sağlamaktadırlar. İktisadi girişimlerin risklerinin tamamen girişimciye yüklenmesi fon sahiplerine büyük avantaj sağlarken emek-girişim-risk faktörlerini karşı tarafa yükleyerek üretim sürecinin gerçekleşmesini zor bir hale dönüştürmektedirler (Akdemir, 2018; Harunoğulları & Çalışır, 2022). İktisadi analizlerde Keynesyen iktisatçıların ciddi şekilde tartıştığı dengenin eksik istihdam seviyelerinde gerçekleşmesi durumu için de asıl sebebin faiz olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü faiz, yatırımları ve buna bağlı olarak geçerli talebin oluşması imkânını azaltmaktadır. Bu durumda istihdam sorunu oluşmaktadır. Buna bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin devamlılığı için suni yollarla talep yaratmak gerekmektedir. Bu durum İslam'ın benimsediği serbest piyasa anlayışının sermaye lehine bozulmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak sermayenin daha geniş kitleler tarafından adil bir şekilde dağılımı tesis edilmelidir (Khan, 2017a; Harunoğulları & Çalışır, 2022).

Faizli krediler borçluya hem riski hem de girişimin zorluğunu yüklemektedir. Ayrıca kredi işlemleri banka üzerinden yürümekte, sermaye sahipleri ve yatırımcılar arasındaki fon akışı bankaların kontrolünde

gerçekleşmektedir. Bu da sistemi açık ekonomi içinde bir kapalı yapıya dönüştürmektedir ve ortaya asimetrik bilgiye dayalı bir yapı çıkarmaktadır. Bu sistem ahlâki açıdan tehlikeli görülmektedir (Iqbal & Greuning, 2008; Ulusoy & Altun, 2017).

Ticari faaliyet kârlarına vergi uygulanmasına rağmen faiz kazançlarına vergi uygulanmaması kredi faaliyetlerinin problemlili ve verimsiz bir şekilde yapılmasına neden olmuştur. Genel olarak faiz için yapılan yasal düzenlemelerle hukuki güvence sağlanmış olması da bu kredi faaliyetlerinin yapılmasını pekiştirmiştir. Günümüzde oluşan egemenliğe dayalı ekonomik, siyasi ve sosyal problemler bu tür büyük sermaye tekellerinin oluşumunun ve korunmasının bir soruncu olarak yorumlanabilmektedir (Akdemir, 2018; Harunoğulları & Çalıdır, 2022).

Faiz, Allah'ın yeryüzünde kurulmasını murad ettiği sosyoekonomik düzenin hak ve adalet gözetilerek inşa edilmesini, adil bir düzenin kurulmasını engellemektedir (Erdem, 2018). En genel haliyle ifade edilecek olursa İslam, sermaye sahibinin hiçbir riski üstlenmeksizin sahip olduğu sermaye ile sabit bir gelir sağlamasını yasaklamıştır (Atasoy & Bardakoğlu, 1992). Faiz geliri elde etmek başkalarının mallarını karşılıksız almak gibidir. Çünkü faizin haklı bir karşılığı bulunmamaktadır. İslam'a göre gelir emek harçayarak, girişim faaliyetinde bulunarak veya risk üstlenerek elde edilir. Faiz ise bunun tam tersini teşvik eden ve garanti bir gelir sağlayan araçtır. Bireyler faiz kazancı elde edeceklerinde emek sarfmez, risk üstlenmez ve iktisadi faaliyetlere girişmekten kaçınırlar. Bu durum üretimi azaltarak toplumsal refahı düşürmektedir (Pıçak, 2012; Yazır, 1969; Zaim, 1969).

Faiz sadece borç alan ve borç veren için değil ayrıca bütün toplum için sosyoekonomik ve ahlâki hayatı bozmaktadır. Kur'an'a ve sünnete göre her türlü kredili işlemde önceden belirlenen oranda anaparaya eklenen her türlü fazlalık faizdir ve yasaktır. Tarihsel süreçte genellikle borç alış-verişine konu olan ve borç alana yüklenen anapara ile birlikte bir fazlalığın faiz olduğu konusunda İslami literatürde bir ittifak bulunmakla birlikte bu tür bir kredili işlemin de ribâ olarak kabul edildiği görülmektedir (Bayındır, 2018). Bu kredinin herhangi bir amaçla herhangi bir oranda uygulanması ve herhangi bir şekilde isimlendirilmesi, faizin negatif veya pozitif düzeyde olması, nominal veya reel olması gibi durumlar faizin yasak olduğu hükmünü hiçbir surette değiştirmemektedir (Karaman, 1991; Kızıltepe & Yardımcıoğlu, 2018).

Tarihteki tüm toplumlarda yoksul kesim faizle borçlanmakta ve birçok sosyoekonomik haklarından mahrum kalmaktadır. Dünya ülkeleri arasındaki borç alış-verişinde de benzer durum görülmekte ve yoksul ülkeler borç veren ülkelere karşı bağımlı hale gelmektedir. Bugünkü haliyle ise sermaye zengini kişi ve kurumlar halktan topladıkları düşük faizli varlıklar ile ürettikleri mal ve hizmetleri halka sunarken yine bu kredi faiz maliyetlerini de fiyatlara ekleyerek halka yüklemektedirler. Sermaye sahibi kişi ve kurumlar bu ve

benzeri yollarla varlıklarına varlık katarak zenginleşmekte, sahip oldukları güçlü sermaye ile idare ve ekonomiyi etkileyerek adaletsiz iş ve uygulamaların artmasına neden olmaktadır. Sermayenin belirli kesimler elinde toplanması, üretim kaynaklarının tam ve etkin şekilde kullanılmasını bu kesimin kendi menfaatleri lehine engellenmesine yol açacaktır. Dolayısıyla kaynakların etkin bir şekilde kullanılmadığı bir ekonomide işsizlik gibi makroekonomik problemler oluşacaktır. Ticaret ve sanayinin gelişmesi, ekonomik durgunluk gibi iktisadi konular da sermaye gücüne sahip kesimlerin etkileyebileceği hususlardır. Gelişmekte olan ülkelerin dış borçları ekonomik bağımsızlığı tehlikeye sürüklemekte ve ülkenin kalkınmasına engel olmaktadır. Böyle bir ortamda yoksul kesim daha da yoksullaşmakta, iktisadi faaliyetler bencil çıkarlar üzerine inşa edilmekte, toplumsal ve uluslararası boyutta ayrılıklar-çatışmalar ortaya çıkabilmektedir (Kızıltepe & Yardımcıoğlu, 2018).

İslam'ın nazil olduğu Cahiliye dönemi Arap toplumunun zengin-üst sınıf, orta sınıf ve kölelerin oluşturduğu farklı sosyal sınıfların olduğu sosyoekonomik açıdan parçalı yapıda olduğu görülmektedir. Ayrıca o dönem Arap toplumları seküler bir dünya görüşüne sahiptir. Birey ve toplum arasındaki ilişkiler, mal-mülk sahibi olmak, mevki-makam elde etmek, şan ve şöhrete kavuşmak gibi seküler değerler üzerine kurulmuştur. Hayatın yaşanılan andan ibaret olduğu, faydacı bir anlayış hakimdir. İyilik, cömertlik ve yardımseverlik gibi erdemler ise bu seküler hayat tarzının pragmatist bir bileşeni olarak kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim birey ve toplum arasındaki bu hâkim anlayışı değiştirmiştir (Öztürk, 2008; Garaudy, 1995). Kur'an'ın ortaya koyduğu yaklaşım ile nazil olduğu toplumsal yapı ve hayat tarzı günümüz problemlerini çözmek için önemli veriler taşımaktadır (Akın, 1986). Cahiliye Arap toplumunda bireyler ve gruplar farklı refah seviyelerine ve farklı statülere sahiptir. İslam bu dönemde gelir ve servet dağılımında adaleti sağlayarak tüm bireyler için fırsat eşitliği sağlayan katılımcı bir sosyoekonomik yapı tesis etmiştir (Garaudy, 1995). Cahiliye dönemi Arap toplumunun yozlaşmasındaki en temel sosyoekonomik faktörlerden biri sömürü düzenidir. Tüm iktisadi ve finansal faaliyetler bu toplumun zengin ve seçkinleri lehine gerçekleşmektedir. Bunun için kullanılan en temel araç ise faizdir. Bu dönemde tüketim ve ticaret için ihtiyaç duyulan para sermaye sahipleri tarafından ihtiyaç sahiplerine sunulurken karşılık olarak yüklü faiz ödemeleri istenmiştir. Faizle borçlananlar ödemeleri gerçekleştiremediklerinde ise borçlar katlanmıştır (Holden, 2008).

Faiz ekonomideki pek çok problemin sebebi olan bir unsur olmakla birlikte mali açıdan çok pratik bir araç olarak ekonomiyi yön vermektedir. Bir ekonomide faizin kaldırılması faizsiz bir ekonomi tesisi etmek için kendi başına yeterli bir durum değildir. İslami iktisat prensiplerinin yerleşik olduğu bir ekonomide sermaye ve para akışını gerçekleştirecek fonksiyonlara sahip bir aracın kullanılması gerekecektir.

Günümüzde mevduat sahipleri bankalar gibi finansal kuruluşların fon yapılarının ne kadar sağlam oldukları ile ilgilenmemektedir. Devletin uyguladığı mevduat garantisi uygulamaları, bankaların finans desteği sağlayacağı aktivitelerin ekonomiye ne kadar katkı sağlayacağı değerlendirilmesi yönündeki endişeleri azaltmaktadır. Dolayısıyla bu uygulamalar hem mevduat sahiplerinin hem de bankaların kullandıkları fona karşılık ne kadar gelir (faiz geliri) elde edeceklerini asıl unsur olarak değerlendirmelerine yol açacaktır. Reel ekonomik aktiviteler artmazken piyasalarda artan borçlanmalar piyasa dengesini bozmakta, faiz oranları ve varlık fiyatları üzerindeki oynaklığı arttırmaktadır. Sonuç olarak üretim için sermaye ve kaynak tahsisinde dengesizlikler oluşmakta ve piyasalarda yatırımlar için belirsizlikler meydana gelmektedir (Ersoy, 2015; Saraç, 2018). Faiz, sermaye akışını sağlarken sermayenin üretime dahil olma sürecindeki otokontrol mekanizmasını bozmaktadır. Faizin sadece sermaye hareketini sağlaması ile ilgili okumalar faizin neden olduğu bu ciddi problemin fark edilmesini engellemektedir.

5. Faiz Yerine Kâr– Zarar Ortaklığı Finansman Yöntemi

Faiz yasağı sermaye zengini ülkelerdeki gibi ciddi sorunlar teşkil etmese de Türkiye gibi sermaye sorunu olan ülkeler için önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu gibi ekonomilerde yatırımları teşvik etmek için faizin fonksiyonlarını yerine getirecek alternatif araçlara ihtiyaç duyulacaktır. İslami iktisadi prensiplerin yerleşik olduğu bir ekonomide özellikle geçiş dönemi için faizin fonksiyonel boşluğunu dolduracak araçlar sürdürülebilir ekonomiler için önem arz edecektir (Akin, 1986).

Tüm toplumlarda mübadele ve ticaret vazgeçilmez iktisadi faaliyetlerdir. Özellikle finansal işlemlerin arttığı ve ihtiyaçların çeşitlendiği günümüzde bu durum daha açık bir hal almaktadır. İslam hukukçuları kâr-zarar ortaklığının önemini buna dayandırmaktadır. Genel olarak bütün iktisadi problemlerin faizle ilişkili olduğu söylenebilir. Faiz yerine kâr-zarar ortaklığı tüm bu problemler için büyük ölçüde bir çözüm tesis edebilir (Ulusoy & Altun, 2017).

İktisadi faaliyetlerin merkezinde insan bulunmaktadır. Mal ve hizmet üreterek insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve insanlara fayda sağlamak İslam iktisadının amacıdır. Bununla birlikte İslam'a göre iktisadi faaliyetlerin bir diğer amacı tüm bu iktisadi faaliyetler ile topluma yarar sağlayarak Allah'ın rızasını kazanmaktır. İktisadi faaliyetler arttıkça iş bölümü ve uzmanlaşmanın etkisiyle karşılıklı rızaya dayanan borçlanma işlemleri giderek yaygınlaşmıştır. Borçlanma işlemleri sayısı ile borç olarak arz edilen fonun büyüklüğü iktisadi faaliyetlerin hızlanmasını, büyümeyi ve refah artışını olumlu etkilemektedir. Borçlanmanın artması ile para ve sermaye piyasalarının gelişmesi iktisadi faaliyetleri ve dolayısıyla büyümeyi arttırmaktadır. İktisadi sistemde sermayeye ihtiyaç duyanlar ile sermaye sahibi olan birimler çoğunlukla birbirinden farklıdır. Bu yüzden borç

işlemleri ve borçlanma kaçınılmaz ve yadsınamaz bir durum haline gelmiştir (Kanyılmaz, 1992). İslam ekonomisinde finansman temini, borç alış-veriş işlemleri ve iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hakkındaki temel prensipler ana akım paradigmadan farklı ve açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Finansman iktisadi faaliyetlerde üretim veya ticaret için ihtiyaç duyulan sermayenin ekonomik birimler tarafından temin edilmesi işidir. İslam hukukunun sermaye temini ve sermayenin gelir getirmesi konusunda mevcut ilkeleri sermayenin iktisadi ve ticari işlemlere konu olması ve kazancın bu yolla elde edilmesi üzerine kurulmuştur. Kazanç aracı olarak bu yaklaşıma uymayan faiz yerine, üretim ve ticaret tercih edilmiştir.

Toplumda genellikle sermaye sahipleri iktisadi ve ticari faaliyetlere katılmak istediklerinde ve bunun için yeterli bilgi ve tecrübeleri olmadıklarında ellerindeki sermaye atıl durumda kalmaktadır. Böyle bir durumda kâr-zarar ortaklığı, sermaye sahibi ile bu sermayeyi iktisadi faaliyetlerde kullanma yeterliliğine sahip ve bu sermayeye ihtiyaç duyan kişi veya işletmeleri bir araya getirme imkânını sunmaktadır. Dolayısıyla iş yapma imkânı bulunmayan nitelikli kişi ve kurumlarla atıl durumdaki sermaye bulmuş olur (Döndüren, 1992). Sermaye konvansiyonel ekonomik sistemde faizli bir işlemle kazanç getirebilmektedir. Ancak bunun yerine kâr-zarar ortaklığı prensibine göre ortaklık müessesesi de tesis edilebilmektedir (Atasoy & Bardakoğlu, 1992).

Klasik iktisat anlayışına göre finansman faaliyetleri iki temel unsur üzerine kurulmuştur. Bunlar tasarruf ve yatırıma aktarılan sermayedir (Kanyılmaz, 1992). Tasarrufun faiz geliri yatırıma aktarılan sermaye getirisinden ayrı değerlendirilmektedir. İslam hukukçularına göre faiz tasarrufların bir karşılığı şeklinde görülememektedir. Bununla ilgili İslam'da hiçbir gerekçelendirme bulunmamaktadır. Ayrıca para ve sermaye birbirinden kesinlikle ayrı ele alınmaktadır. Para sadece sermaye olma potansiyelini taşımaktadır. Paranın sermaye olması için iktisadi faaliyetlere konu olması gerekmektedir. Bu durumda bir risk söz konusu olmakta ve kâr beklentisi doğmaktadır. Dolayısıyla borç-alacak ilişkisi ile tesadüfi faaliyetlere katılmak arasında bir ayırım bulunmaktadır. Bireyler arasında para, borç alış-verişine konu olabildiği gibi kâr-zarar ortaklığı ile iktisadi faaliyetlere sermaye olarak da katılabilmektedir (Ulusoy & Altun, 2017).

İktisadi faaliyetler için sağlanacak finansman farklı şekillerde temin edilebilir. İktisadi faaliyeti gerçekleştirecek kurumlar ihtiyaç duydukları finansmanı kendi kaynaklarından sağlayabilir (öz finansman) veya kendi kaynakları yetmediğinde finansman ihtiyacını diğer mali kuruluş veya işletmelerden sağlayabilirler (harici finansman). Bu aşamalarda çoğunlukla mali araçlar bu iki fonksiyonu yerine getirerek fon fazlası olan kuruluşlardan temin ettikleri bu fonları finansman desteğine ihtiyaç duyan kişi ve kuruluşlara aktarmaktadırlar (Kanyılmaz, 1992). İslam, sermaye sahibinin kazanç sağlamasına karşı değildir. Ancak faiz ile adaletsiz ve gayri ahlâki kazanç sağlamak

yasaklanmıştır. İslam'da sosyal adaletin tesisi için faiz yerine iktisadi faaliyetlere katılım prensibi (kâr-zarar ortaklığı) benimsenmiştir (Karahana & Ersoy, 2016). İslam ekonomisinde kâr-zarar ortaklığı sermaye sahiplerini de yatırıma dahil ederek riskin bir kısmını onlarla paylaşmaktadır. Borç veren de borç alan da iktisadi faaliyete ortak olduğu için piyasada iktisadi süreçler açısından manipülasyonların önüne geçilerek dengeli bir kâr dağıtımı sağlanabilecektir (Ulusoy & Altun, 2017).

Kâr-zarar ortaklığı ile projeler ve girişimler arasında değerlendirme yapılmakta ve kaynak dağılımı en faydalı ve kârlı seçimlerden yana gerçekleşmektedir. Bu durumda kaynak dağılımı için proje ve girişimlerin taşıdığı potansiyel önemlidir (Ahmed, 2006). Dolayısıyla ortaklık finansman yöntemi hem borç veren sermaye sahibi için hem de krediye ihtiyaç duyan emektar veya girişimci için kazançlıdır. İslam öncesi dönemde de bilinen kâr-zarar ortaklığı yaklaşımı İslam öğretileri ile uyumlu olduğu için İslam toplumlarında yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Ulusoy & Altun, 2017).

Kâr-zarar ortaklığı genel olarak temelde mudarebe ve müşareke gibi özkaynak finansman yöntemlerini ifade etmektedir (Durmuş, 2023; Kallek, 2022). Bu finansman yöntemleri faizsiz finansman yöntemleridir. Mudarebe finansman yöntemi geleneksel finansman yöntemlerinden farklı olarak rabb-ül mal (sermaye sahibi) ve mudarib (girişimci) birimleri arasında bir enstrüman olarak hizmet etmektedir. Burada risk altında olan veya atıl durumda bulunan fonlar kâr-zarar ortaklığı prensibiyle reel varlıklara dayalı iktisadi faaliyetlere aktarılmaktadır. Burada önceden belirlenmiş sabit bir ödeme bulunmamaktadır. Taraflar kâr ve zarara önceden rıza göstererek bir ortaklık anlaşması kurmaktadır. Dolayısıyla konvansiyonel bankalardaki faizli ödemeleri karşılığında alınan borçlardan tamamen farklı bir finansman yöntemidir. Klasik yöntemlerde sermayenin tamamı sermaye sahibi tarafından temin edilmektedir. Sermayenin kısmen iki taraftan sağlandığı ortaklıklarda tüm tarafları bağlayan ortak bir sözleşme yapılmaktadır (Usmani, 2002).

Çağdaş İslam iktisatçıları arasında genellikle faize karşı tercih edilecek aracı kâr-zarar ortaklığı finansman yöntemi olduğu konusunda örtük bir uzlaşma bulunmaktadır. Kâr-zarar ortaklığı finansman yöntemi faizin fonksiyonel boşluğunu doldurabilecek mahiyette bir enstrümandır.

6. İslam Ekonomisinde Kâr-Zarar Ortaklığının Uygulanması

Son yıllarda İslam iktisadı ve finansı alanında yapılan çalışmaların finans alanında ağırlık kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla İslami bir ekonomi tahayyülü için makroekonomik bir yapı oluşturmak arzu edilir bir amaca dönüşmüştür. Genel denge modelleri ekonomi ile ilgili yordama çalışmaları için güncel ve güçlü yöntemlerin başında gelmektedir. Faizsiz bir ekonomi için yapılacak bir çalışma için ise ilk adım ise hanehalkı ile firmalar arasındaki ilişkinin kâr-zarar ortaklığı esasına göre nasıl tesis edileceğini ele almaktır.

6.1. Kâr-Zarar Ortaklığının Modellenmesi

İslam'a göre ekonomik faaliyetlerdeki en nitelikli ve istendik finansman yaklaşımı kâr-zarar ortaklığıdır. İslam'da ekonominin temel dinamikleri reel ekonomik faaliyetlere dayanmaktadır. Sermaye ve emek gücü çoğunlukla aynı kesimde bulunmamaktadır. Buna göre sermaye sahibi kişi veya kuruluşlar bu sermayeyi işletecek veya bu sermayeye konu olabilecek iktisadi faaliyeti yürütecek kişi ve kuruluşa ihtiyaç duyarken müteşebbis veya emek sahibi kesim ise iktisadi faaliyeti gerçekleştirmek için sermayeye ihtiyaç duyabilecektir. Bu durumda iki farklı kesimi adil bir paylaşım esasına göre bir araya getirecek finansman modeli ortaklık finansman modelidir.

Emek-sermaye ortaklığı olarak bilinen mudarebe uygulaması, hanehalkı ile firma arasında kurulabilecek ortaklık yapısına uygun görülmektedir. Buna göre hanehalkı tasarruflarının bir kısmıyla firmaların sermaye ihtiyacını karşılamak için bu tür bir ortaklık kurulabilir. Bu durumda sermayeyi temin eden hanehalkı bu tür bir ortaklıkta rabb-ül mal (sermaye sahibi) iken firmalar mudarib (emek veya girişim tarafı) olarak ortaklıkta yer alırlar.

Emek-sermaye ortaklığında mevduat sahipleri (rabb-ül mal) ile işi gerçekleştirecek veya girişimde bulunacak taraf (mudarib) kâr-zarar ortaklığı esasına göre bir araya gelerek iktisadi faaliyeti birlikte gerçekleştirirler. Kâr-zarar ortaklığı iktisadi etkinlik açısından İslam ekonomisinin en önemli prensiplerinden biridir. Ayrıca kâr ve zararın taraflara ortaklıktaki sorumluluklarına göre dağıtılması iktisadi faaliyetleri teşvik edecek, yeni ve nitelikli teşebbüslerin gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan zeminin tesis edilmesini sağlayacaktır. Bu tür bir ortaklık riskleri de taraflar arasında sorumluluklarına göre dağıtmaktadır. Dolayısıyla daha sağlam risk-getiri profillerinin tesis edilmesi mümkün olacak ve daha uzun vadeli finansman yapılarıyla daha dinamik bir ekonomik yapı sağlanacaktır.

Temsili bir ekonomide faiz yerine kâr-zarar ortaklığının nasıl uygulanacağını belirlemek faizsiz iktisadi yapının tesis edilmesi için çözülmesi gereken en temel problemdir. Dolayısıyla ilk olarak faizsiz ekonomide kâr-zarar ortaklığının nasıl yer alacağı belirlenecektir.

Modelde temsili hanehalkı ve firmalar bulunmaktadır. Hanehalkları emek eder, tasarruflarının bir kısmı ile üretim için gereken sermayeyi kâr-zarar ortaklığı esasına göre sağlarlar. Üretim ülkedeki ara mal ve nihai mal üretimini kapsamaktadır. Üreticiler sermayenin asıl sahipleridir. Üretim için maliyet iş gücü maliyeti ve sermayeye katılım için sağlanan ortaklık finansman ödemeleridir. Mallar normal maldır.

$$f_{t-1} = \frac{(1 - \xi_t) \cdot \Pi_t}{B_t} \quad (1)$$

olduğunu kabul edelim. Burada Π_t firmaların faaliyetlerden mudarebe yoluyla elde ettiği toplam kârı temsil etmektedir. $(1 - \xi_t)$ katsayısı ise Π_t toplam kârından hanehalkına düşen pay tasnifidir. Ayrıca ξ ve hanehalkının mudarebe

için ayırdığı tasarruflar (B_t) ve mudarebe ortaklığının karşı bloğundaki fon arasındaki ilişki,

$$(1 - \xi_t) = \frac{B_t}{K_t} \quad (2)$$

şeklinde tanımlanabilmektedir. Burada k_t , t dönemindeki sermaye miktarını ifade etmektedir. Ancak modelimizde ξ_t dışsal olarak tanımlanmaktadır.

6.2. Hanehalkı Fayda Maksimizasyonu

Temsili bir ekonomide İslam ekonomisinin en temel prensibi olan faiz yasağının uygulandığı ve diğer iktisadi hususların hala geçerli olduğu kabul edilmektedir. Temsili bir hanehalkı tüketim harcaması yapmakta, emek arz ederek ücret geliri sağlamak ve tasarruflarının bir kısmı ile yatırım yapmaktadır. Buna göre hanehalkı fayda fonksiyonu şu şekilde ifade edilebilir:

$$E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot \left(\frac{C_t^{1-\sigma}}{1-\sigma} - \frac{N_t^{1+\varphi}}{1+\varphi} + \frac{(M_t/P_t)^{1-\tau}}{1-\tau} \right) \quad (3)$$

Burada C_t tüketim, N_t emek ve M_t/P_t reel par arzını ifade etmektedir. Tüketimden (C_t) elde edilen fayda, tüketim arttıkça artacaktır. Dolayısıyla C_t fayda fonksiyonunda pozitif tanımlanmaktadır. Bireylerin emek arzı (N_t) arttıkça boş zamanları ve dolayısıyla boş zamandan sağlanan fayda azalmaktadır. Bu yüzden N_t ayda fonksiyonunda negatif tanımlanmaktadır. Bireylerin ellerinde para tutmalarıyla sağladıkları fayda ise fayda fonksiyonunda pozitif tanımlanmaktadır. Fayda fonksiyonundaki β zamanlar arası indirgeme faktörünü, σ zamanlar arası ters ikame oranını ve φ ise emek arzının ters esnekliğini ifade etmektedir. C_t hem yerli hem de yabancı malların tüketimini gösteren endekstir:

$$C_t = \left((1-\gamma)^{\frac{1}{\eta}} \cdot C_{H,t}^{\frac{\eta-1}{\eta}} + \gamma^{\frac{1}{\eta}} \cdot C_{F,t}^{\frac{\eta-1}{\eta}} \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} \quad (4)$$

$\gamma \in [0,1]$ ekonominin dışa açıklık derecesini ölçen ithalat oranıdır. $\eta > 0$ ifadesi ise yerli ve yabancı mallar arasındaki ikame esnekliğini ifade etmektedir. Yerli ($C_{H,t}$) ve yabancı ($C_{F,t}$) toplam talep endeksleri şu şekilde ifade edilebilir:

Burada,

$$\begin{aligned} C_{j,t} &= \left(\int_0^1 C_{j,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} ; \forall j = H, F \\ C_{H,t} &= \left(\int_0^1 C_{H,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} \text{ ve} \\ C_{F,t} &= \left(\int_0^1 C_{F,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} \end{aligned} \quad (5)$$

sırasıyla yerli ve yabancı ara malları toplamı olarak ifade edilmiştir. Mal çeşitleri arasındaki ikame esnekliğinin yurt içinde ve yurtdışında aynı olduğu kabul edilmektedir ($\eta >$

0). Bu kabul küçük ekonomi varsayımı ile ilişkisizdir. İthal malların yurtiçi tüketimi dış ekonomi üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olmalıdır. Hanehalkının maksimizasyon problemi, t zamanında aşağıdaki bütçe kısıtı verildiğinde tamamlanır:

$$\begin{aligned} \int_0^1 \{P_{H,t}(i) \cdot C_{H,t}(i) + P_{F,t}(i) \cdot C_{F,t}(i)\} di + B_{t+1} + M_t \\ \leq W_t \cdot N_t + M_{t-1} + \Pi_t \\ + (1 + f_{t-1}) \cdot B_t \end{aligned} \quad (6)$$

Burada $P_{H,t}(i)$ ve $P_{F,t}(i)$ sırasıyla yerli ve ithal malların fiyatlarını göstermektedir. 5 numaralı denklemde $C_{H,t}$ ve $C_{F,t}$ için ikame toplamının sabit esnekliği göz önüne alındığında yerli ve yabancı ara mallarının CES teknolojisine göre bir araya getirildiği varsayımı altında $C_{j,t} = \left(\int_0^1 C_{j,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}}$ harcama minimizasyonu şu şekilde bir toplam talep fonksiyonuna ulaşmamıza olanak tanımaktadır:

$$\begin{aligned} C_{H,t} &= \left(\int_0^1 C_{H,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} \text{ ve} \quad C_{F,t} = \\ &\left(\int_0^1 C_{F,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} \end{aligned}$$

olduğu 5 numaralı denklemden bilinmektedir. Tüketim harcamaları ile ilgili ifadeyi şu şekilde düzenleyebiliriz:

$$\begin{aligned} P_t \cdot C_t &= P_{H,t} \cdot C_{H,t} + P_{F,t} \cdot C_{F,t} \\ &= \int_0^1 \{P_{H,t}(i) \cdot C_{H,t}(i) \\ &+ P_{F,t}(i) \cdot C_{F,t}(i)\} di \end{aligned} \quad (7)$$

Ara malları fiyatları ile ara malları toplamlarının çarpımı bize ara malları toplam değer vereceği için:

$$P_{H,t} \cdot \left(\int_0^1 C_{H,t}(i)^{\frac{\eta-1}{\eta}} di \right)^{\frac{\eta}{\eta-1}} = \int_0^1 P_{H,t}(i) \cdot C_{H,t}(i) di \quad (8)$$

Yukarıdaki eşitliğin $C_{H,t}(i)$ 'ye göre birinci dereceden türev koşulu:

$$P_{H,t} \cdot \frac{\varepsilon - 1}{\varepsilon} \cdot C_{H,t}(i)^{\frac{-1}{\varepsilon}} \cdot \frac{\varepsilon}{\varepsilon - 1} \cdot C_{H,t}^{\frac{\varepsilon-1}{\varepsilon} \cdot \left(\frac{\varepsilon}{\varepsilon-1} - 1 \right)} = P_{H,t}(i)$$

$$P_{H,t} \cdot C_{H,t}(i)^{\frac{-1}{\varepsilon}} \cdot C_{H,t}^{\frac{\varepsilon-1}{\varepsilon} \cdot \frac{1}{\varepsilon-1}} = P_{H,t}(i)$$

$$P_{H,t} \cdot C_{H,t}(i)^{\frac{-1}{\varepsilon}} \cdot C_{H,t}^{\frac{1}{\varepsilon}} = P_{H,t}(i)$$

$$C_{H,t}(i) = \left(\frac{P_{H,t}(i)}{P_{H,t}} \right)^{-\varepsilon} \cdot C_{H,t}$$

ve benzer şekilde

$$C_{F,t}(i) = \left(\frac{P_{F,t}(i)}{P_{F,t}} \right)^{-\varepsilon} \cdot C_{F,t} \quad (9)$$

elde edilir. 9 numaralı denklemi şu şekilde de ifade etmek mümkündür:

$$C_{j,t}(i) = \left(\frac{P_{j,t}(i)}{P_{j,t}}\right)^{-\varepsilon} \cdot C_{j,t}; \quad \forall j = H, F \quad (9)$$

7 numaralı denklemde harcamaları toplam şekilde ifade etmek mümkündür. Her i birim mal her iki ülkedendir:

$$\int_0^1 P_{j,t}(i) \cdot C_{j,t}(i) \, di = P_{j,t} \cdot C_{j,t}; \quad \forall j = H, F$$

Burada TÜFE (tüm malların fiyat seviyesini temsil eden fiyat endeksi) şu şekildedir:

$$P_t = \left((1 - \gamma) \cdot P_{H,t}^{1-\varepsilon} + \gamma \cdot P_{F,t}^{1-\varepsilon} \right)^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (10)$$

Burada $P_{H,t}$ yurtiçinde üretilen malların fiyat endeksi ve $P_{F,t}$ ithal malların fiyat endeksi olduğu hatırlanmalıdır. 8 numaralı denklemden şunu biliyoruz:

$$P_t \cdot C_t = P_{H,t} \cdot C_{H,t} + P_{F,t} \cdot C_{F,t} \quad (7)$$

4 numaralı denklemdeki C_t ifadesi 7 numaralı denklemde yerine konulursa:

$$C_{H,t} = (1 - \gamma) \cdot \left(\frac{P_{H,t}}{P_t}\right)^{-\varepsilon} \cdot C_t$$

ve benzer şekilde

$$C_{F,t} = \gamma \cdot \left(\frac{P_{F,t}}{P_t}\right)^{-\varepsilon} \cdot C_t \quad (11)$$

Burada tüm TÜFE değeri şu şekilde ifade edilebilir:

$$P_t = \left((1 - \gamma) \cdot P_{H,t}^{1-\eta} + \gamma \cdot P_{F,t}^{1-\eta} \right)^{\frac{1}{1-\eta}} \quad (10)$$

Buna göre yurtiçi hanehalkı toplam tüketim harcaması ise şöyledir:

$$\begin{aligned} P_t \cdot C_t &= P_{H,t} \cdot C_{H,t} + P_{F,t} \cdot C_{F,t} \\ &= \int_0^1 P_{H,t}(i) \cdot C_{H,t}(i) \, di \\ &\quad + \int_0^1 P_{F,t}(i) \cdot C_{F,t}(i) \, di \end{aligned} \quad (12)$$

12 numaralı denklemde 9 numaralı eşitlikler yerine konulduğunda:

$$\begin{aligned} P_t \cdot C_t &= \int_0^1 P_{H,t}(i) \cdot P_{H,t}^{-\varepsilon}(i) \cdot P_{H,t}^{\varepsilon} \cdot C_{H,t} \, di \\ &\quad + \int_0^1 P_{F,t}(i) \cdot P_{F,t}^{-\varepsilon}(i) \cdot P_{F,t}^{\varepsilon} \cdot C_{F,t} \, di \end{aligned}$$

Burada 11 numaralı $C_{H,t} = (1 - \gamma) \cdot \left(\frac{P_{H,t}}{P_t}\right)^{-\varepsilon} \cdot C_t$ ve $C_{F,t} = \gamma \cdot \left(\frac{P_{F,t}}{P_t}\right)^{-\varepsilon} \cdot C_t$ eşitlikleri yerine konulursa:

$$\begin{aligned} &= \int_0^1 P_{H,t}^{1-\varepsilon}(i) \cdot P_{H,t}^{\varepsilon} \cdot (1 - \gamma) \cdot P_{H,t}^{-\varepsilon} \cdot P_t^{\varepsilon} \cdot C_t \, di \\ &\quad + \int_0^1 P_{F,t}^{1-\varepsilon}(i) \cdot P_{F,t}^{\varepsilon} \cdot \gamma \cdot P_{F,t}^{-\varepsilon} \cdot P_t^{\varepsilon} \cdot C_t \, di \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \Rightarrow P_t \cdot C_t &= P_t^{\varepsilon} \cdot C_t \cdot \left((1 - \gamma) \cdot \int_0^1 P_{H,t}^{1-\varepsilon}(i) \, di \right. \\ &\quad \left. + \gamma \cdot \int_0^1 P_{F,t}^{1-\varepsilon}(i) \, di \right) \end{aligned}$$

Gerekli sadeleştirme işlemi yapılır:

$$P_t = \left((1 - \gamma) \cdot \int_0^1 P_{H,t}^{1-\varepsilon}(i) \, di + \gamma \cdot \int_0^1 P_{F,t}^{1-\varepsilon}(i) \, di \right)^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

Burada integralde toplam işleminin nihai hali ile gösterim kullanılarak $P_{H,t}$ ve $P_{F,t}$ yeniden düzenlenebilir ve TÜFE şu şekilde elde edilmiş olur:

$$P_t = \left((1 - \gamma) \cdot P_{H,t}^{1-\varepsilon} + \gamma \cdot P_{F,t}^{1-\varepsilon} \right)^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (10)$$

Hanehalkının fayda maksimizasyonu için belirlenmesi gereken bir diğer husus bütçe kısıtıdır. Dolayısıyla yukarıdaki denklemler arasındaki ilişkiyi kullanarak zamanlar arası bütçe kısıt denkleminin şu şekilde yazılabileceğini göstermiş oluruz:

$$\begin{aligned} P_t \cdot C_t + B_{t+1} + M_t &\leq W_t \cdot N_t + M_{t-1} + \Pi_t \\ &\quad + (1 + f_{t-1}) \cdot B_t \end{aligned} \quad (13)$$

Burada P_t fiyatlar genel seviyesini, B_t hanehalkının t-1 döneminden kalan sermaye miktarını, f_{t-1} t-1 döneminde tarafların üzerine anlaştıkları ve B_t 'ye t döneminde ödenecek kâr payını, M_t nominal para arzını, Π_t ise firmaların t döneminde elde ettikleri kârı ifade etmektedir.

3 ve 13 numaralı denklemler kullanılarak lagrange denklemi elde edilmektedir:

$$\begin{aligned} \mathcal{L} = E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t &\left[\left(\frac{C_t^{1-\sigma}}{1-\sigma} - \frac{N_t^{1-\varphi}}{1-\varphi} + \frac{(M_t/P_t)^{1-\tau}}{1-\tau} \right) \right. \\ &\quad \left. - \lambda_t \cdot (P_t \cdot C_t + M_t - M_{t-1} + B_{t+1} \right. \\ &\quad \left. - (1 + f_{t-1}) \cdot B_t - W_t \cdot N_t - \Pi_t) \right] \quad (14) \end{aligned}$$

Lagrange denkleminin C_t , N_t , M_t/P_t , B_{t+1} değişkenlerine göre birinci türev koşulları sırasıyla şu şekildedir:

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial C_t} = C_t^{-\sigma} - \lambda_t \cdot P_t = 0 \Rightarrow \lambda_t = \frac{C_t^{-\sigma}}{P_t} \quad (15)$$

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial N_t} = -N_t^{\varphi} + \lambda_t \cdot W_t = 0 \Rightarrow \lambda_t = \frac{N_t^{\varphi}}{W_t} \quad (16)$$

$$\begin{aligned} \frac{\partial \mathcal{L}}{\partial (M_t/P_t)} &= \left(\frac{M_t}{P_t} \right)^{-\tau} \cdot \beta^t + \lambda_t \cdot P_t \cdot \beta^t + \lambda_{t+1} \cdot P_{t+1} \cdot \beta^{t+1} \\ &= 0 \end{aligned}$$

$$\Rightarrow \left(\frac{M_t}{P_t} \right)^{-\tau} = \lambda_t \cdot P_t + \lambda_{t+1} \cdot P_t \cdot \beta \quad (17)$$

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial B_{t+1}} = -\lambda_t \cdot \beta^t + \lambda_{t+1} \cdot \beta^{t+1} \cdot (1 + f_t) = 0$$

$$\Rightarrow \lambda_t = \lambda_{t+1} \cdot \beta \cdot (1 + f_t)$$

$$\Rightarrow \frac{\lambda_t}{\lambda_{t+1}} = \beta \cdot (1 + f_t) \quad (18)$$

15 ve 18 numaralı denklemler birlikte çözümlerse Euler denklemi elde edilir:

$$\frac{\lambda_{t+1}}{\lambda_t} = \frac{\frac{C_{t+1}^{-\sigma}}{P_{t+1}}}{\frac{C_t^{-\sigma}}{P_t}} = \frac{C_{t+1}^{-\sigma}}{C_t^{-\sigma}} \cdot \frac{P_t}{P_{t+1}} = \frac{1}{\beta \cdot (1 + f_t)}$$

$$\Rightarrow \beta \cdot (1 + f_t) \cdot E_t \left\{ \frac{P_t}{P_{t+1}} \cdot \left(\frac{C_{t+1}}{C_t} \right)^{-\sigma} \right\} = 1 \quad (19)$$

15 ve 16 numaralı denklemler birlikte çözüldüğünde ise emek ve tüketim arası inner temporal denklem elde edilmektedir:

$$\frac{C_t^{-\sigma}}{P_t} = \frac{N_t^\varphi}{W_t}$$

$$\Rightarrow \frac{W_t}{P_t} = N_t^\varphi \cdot C_t^\sigma \quad (20)$$

Buraya kadar stokastik simülasyon yaklaşımıyla denge durumunun kâr-zarar ortaklık yönteminin faiz yerine nasıl kullanılabileceği açıklanmıştır. Buna göre 19 numaralı denklem zamanlar arası tüketim tercihlerinin faiz yerine kâr-zarar ortaklığı üzerinden açıklanabileceği ve 20 numaralı denklemde tüketim, ücret ve emek arzı gibi değişkenlerin kâr-zarar ortaklığı ile ilişkisinin tüketim üzerinden okunabileceği anlaşılmaktadır.

6.3. Yerli Firmalar ve Kâr Payı Oranı

Monopolcü rekabete göre hareket eden mal firmalarının her biri $i \in [0,1]$ şeklinde endekslenerek sürekli toplam şeklinde ifade edilen bir üretim fonksiyonu ifade edilmektedir. Üretim fonksiyonu şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$Y_t(i) = A_t \cdot K_t^\alpha(i) \cdot N_t^{1-\alpha}(i) \quad (21)$$

Üretim fonksiyonunun

$$Y_t(i) = A_t \cdot K_t^\alpha(i) \cdot N_t^{1-\alpha}(i) \quad (22)$$

olduğunu hatırlayalım. Ayrıca sermaye birikim denklemi şu şekildedir:

$$K_{t+1} = (1 - \delta) \cdot K_t + B_t \quad (23)$$

Burada $(1 - \delta)$ ile ifade edilen şey önceki dönem sermayesinden aşınma sonrası kalan sermaye miktarıdır. Üreticiler ortak bir ücretle karşı karşıyadır. Her dönem kârı maksimize edecek şekilde fiyatı serbestçe ayarlayamazlar, ancak her zaman maliyeti minimize edecek şekilde hareket edeceklerdir. Maliyet denklemi şu şekilde yazılabilir:

$$C_t = R_t \cdot K_t + W_t \cdot N_t \quad (24)$$

Bu aşamada hedef maliyetleri minimize etmektir. Maliyet minimizasyon problemi, talebi karşılayacak kadar üretmenin kısıtına tabi olarak toplam maliyeti minimize etmektir. Buna göre Lagrange denklemi yazılmaktadır:

$$\begin{aligned} \mathcal{L} = & -R_t \cdot K_t - W_t \cdot N_t \\ & + \lambda_t \cdot (-Y_t \\ & + A_t \cdot K_t^\alpha(i) \cdot N_t^{1-\alpha}(i)) \end{aligned} \quad (25)$$

Bu denklemin birinci dereceden türev koşulları alındığında:

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial K_t} = -R_t + \lambda_t \cdot A_t \cdot \alpha \cdot K_t^{\alpha-1} \cdot N_t^{1-\alpha} = 0$$

$$R_t = \lambda_t \cdot A_t \cdot \alpha \cdot K_t^{\alpha-1} \cdot N_t^{1-\alpha} \quad (26)$$

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial N_t} = -W_t + \lambda_t \cdot A_t \cdot (1 - \alpha) \cdot K_t^\alpha \cdot N_t^{-\alpha} = 0$$

$$W_t = \lambda_t \cdot A_t \cdot (1 - \alpha) \cdot K_t^\alpha \cdot N_t^{-\alpha} \quad (27)$$

Bu iki eşitlik marjinal maliyeti tanımlayan denklemlerdir. Lagrange denklemi göz önüne alındığında λ_t ifadesi marjinal maliyeti ifade etmektedir. Buna göre:

$$\lambda_t = \frac{W_t}{A_t \cdot (1 - \alpha) \cdot K_t^\alpha \cdot N_t^{-\alpha}} \quad (28)$$

Burada λ_t ifadesi Lagrange denkleminde belirtilen kısıttaki bir birimlik değişimin amaç fonksiyonunu nasıl etkilediğini ifade etmektedir. Yani amaç fonksiyonunun kısıt fonksiyonuna karşı duyarlılığıdır. Dolayısıyla marjinal maliyet fonksiyonu şöyledir:

$$MC_t = \frac{W_t}{A_t \cdot (1 - \alpha) \cdot \left(\frac{K_t}{N_t} \right)^\alpha} \quad (29)$$

Burada reel marjinal maliyet fonksiyonunu elde etmek için yurtiçi fiyat seviyesini dikkate almak gerekmektedir. Dolayısıyla reel marjinal maliyet fonksiyonu şu şekilde yazılabilir:

$$mc_t = \frac{W_t}{P_{H,t} \cdot A_t \cdot (1 - \alpha) \cdot \left(\frac{K_t}{N_t} \right)^\alpha} \quad (30)$$

Firmaların elde edeceği reel kâr seviyesi, reel gelirden reel üretim maliyetlerinin çıkarılmasıyla elde edilmektedir. (j) ara malı firması için reel kâr akımı şu şekildedir:

$$\Pi_t(j) = Y_t(j) - \frac{W_t(j)}{P_t} \cdot N_t(j) - \frac{R_t(j)}{P_t} \cdot K_t(j)$$

$$\Pi_t(j) = Y_t(j) - mc_t \cdot Y_t(j)$$

Bu denklemin integral toplam halinin

$$\Pi_t = Y_t - mc_t \cdot Y_t \quad (31)$$

Şeklinde olduğu bilinmektedir (Sims, 2017). Burada denklem sistemine kâr payı oranını dahil etmek gerekmektedir. Kâr paylaşım oranının kâr fonksiyonuna bağlı olarak ifade edildiği dikkate alındığında kâr-zarar

ortaklık payı (mudarebe oranı) şu şekilde ifade edilebilir:

$$f_t = \frac{(1 - \xi_t) \cdot \Pi_t}{B_t} \quad (32)$$

Burada f_t firmaların katılımcılara sağladığı kâr payı oranı, $(1 - \xi_t)$ firmaların kârların dağıtmaya karar verdiği oranı, Π_t firmaların elde ettiği toplam kârı ve B_t kâr payı katılımıyla finanse edilen yatırım miktarını ifade etmektedir. 52 numaralı denklemde 51 numaralı denklem yerine konulduğunda:

$$f_t = \frac{(1 - \xi_t) \cdot (Y_t - mc_t \cdot Y_t)}{B_t} \quad (33)$$

Burada kâr-zarar ortaklık oranının hanehalklarının yatırımları, üretim, marjinal maliyet ve firmaların dağıttığı kâr oranına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre hanehalkı iktisadi faaliyetten elde edeceği kâra göre yatırım kararı almaktadır.

Faiz, geleneksel bir finansal piyasa aracıdır ve iktisadi faaliyet kârlılığından bağımsız olarak belirlenmektedir. Piyasada yatırım ve tasarruf arasında denge olduğu varsayımına bağlı olarak sermaye sahipleri tasarruflarını belirlenen bir orana göre borç verirler. Dolayısıyla iktisadi etkinlik açısından zayıf bir argümandır. Ancak kâr-zarar ortaklığı iktisadi etkinliğin doğal bir bileşeni olarak karşımıza çıkmakta ve sermayenin doğrudan iktisadi faaliyete konu olmasını sağlamaktadır.

7. Değerlendirme

Çalışmada İslami bir ekonomi tasavvuru yapılmış ve faiz yerine kullanılacak yöntemin kâr-zarar ortaklığı olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda ele alınması gereken bazı temel meseleler bulunmaktadır. Bunlar hanehalklarının fayda ve kısıt tercihi, firmalar için marjinal fayda optimizasyonu ve hanehalkları ile firmalar arasındaki karar optimizasyonu şeklinde sayılabilir. Tek adımda faiz yerine kâr-zarar ortaklık yönteminin tercih edilmesi tüm konuları çözüme kavuşturmak için gereken çözüm setini sağlamamıza yardımcı olmaktadır. Hanehalkları için yapılan analizlerde faiz yerine mudarebe finansman yönteminin uygulanması durumunda hanehalkı kısıt denklemi ve dolayısıyla Lagrange denklemi artık faiz ile değil mudarebe anlaşması ile belirlenen kâr-zarar oranı ile ilişkili olacaktır.

$$\mathcal{L} = E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \left[\left(\frac{C_t^{1-\sigma}}{1-\sigma} - \frac{N_t^{1-\varphi}}{1-\varphi} + \frac{(M_t/P_t)^{1-\tau}}{1-\tau} \right) - \lambda_t \cdot (P_t \cdot C_t + M_t - M_{t-1} + B_{t+1}) - (1 + f_{t-1}) \cdot B_t - W_t \cdot N_t - \Pi_t \right] \quad (14)$$

Sonuç olarak hanehalkı fayda maksimizasyonu için belirlenen nihai denge denklemleri de

$$\frac{\lambda_t}{\lambda_{t+1}} = \beta \cdot (1 + f_t) \quad (18)$$

$$\beta \cdot (1 + f_t) \cdot E_t \left\{ \frac{P_t}{P_{t+1}} \cdot \left(\frac{C_{t+1}}{C_t} \right)^{-\sigma} \right\} = 1 \quad (19)$$

$$\frac{W_t}{P_t} = N_t^\varphi \cdot C_t^\sigma \quad (20)$$

şeklinde faiz değişkeni yerine mudarebe finansman yöntemi ile ifade edilmiş denklemlerdir.

Benzer şekilde firmaların marjinal maliyetleri ile mudarebe ortaklık oranları ilişkilendirildiğinde firmaların üretimleri faiz ile değil kâr-zarar ortaklığı ile ilişkili olacaktır.

$$f_t = \frac{(1 - \xi_t) \cdot (Y_t - mc_t \cdot Y_t)}{B_t} \quad (33)$$

Dolayısıyla hanehalkı ve firmalar ile iktisadi faaliyet ilişkisinden faiz tamamen dışlanmış olacaktır. Bu durumun temel çıkış noktası ekonomide örneğin

$$i_t = (1 - p_i)i + p_i i_{t-1} + \phi \pi (\pi_t - \pi) + \varepsilon_{i,t}$$

denklemindeki gibi sadece önceki dönem faizi (i_{t-1}) ve enflasyonu (π_{t-1}) ile ilişkili basit bir faiz denklemi yerine

$$f_{t-1} = \frac{(1 - \xi_t) \cdot \Pi_t}{B_t} \quad (1)$$

şeklinde hanehalkı tasarrufları ve üretimden elde edilen kâr ile ilişkilendirilmiş mudarebe finansman oranının tercih edilmesi ve nihai denklem setinin buna göre oluşturulmasıdır. Hanehalkı ve firmaların kararlarını faiz yerine kâr-zarar ortaklığına göre belirlemesi iktisadi kararların reel iktisadi faaliyetlere göre belirlenmesini sağlamaktadır. Çünkü artık dışsal olarak belirlenen faiz değişkeni yerine içsel bir bağımlı değişken olarak kâr-zarar oranı reel iktisadi faaliyetleri etkilemektedir.

8. Sonuç

Ana akım iktisadi paradigmadaki sermayenin iktisadi faaliyetlerde kullanılması için benimsenen araç faizdir. Faiz sermaye sahibinin sermayesini her durumda kullandırması karşılığında ana paraya ek olarak istediği ödemedir. Faiz, sermaye akışı için oldukça pratik ve etkili bir araç olmasına rağmen sermayenin etkin bir şekilde reel iktisadi faaliyetlere katılmasını engellemekte ve finansal sistemi reel iktisadi akımdan kopartmaktadır. Farklı sosyoekonomik seviyelerdeki toplumsal grupların iktisadi yapıda kendilerine daha nitelikli yer ve imkân bulmaları faizli bir ekonomik sistemde zorlaşmaktadır. Buna bağlı olarak sosyokültürel yapı değişmekte ve faizin temel dayanağı olan bencillik ve bireylerin kendi çıkarlarına odaklandığı bir toplumsal yapı oluşmaktadır.

Birey ve toplum arasındaki sağlıklı ilişkiyi tesis etmek için bireyin ve toplumun birbirine karşı sorumluluklarını gözetmek gerekmektedir. Bu sorumlulukları İslami literatürde ahlâk kavramı ile ilişkilendirmek mümkündür.

İslam bireylerin yardımlaştığı, iş ve faaliyetlerinde ortak çıkarlarına göre hareket ettiği bir toplumsal yapı oluşturulmasını gerektirmektedir. Ekonomik açıdan bunun önündeki en temel engel ise faiz ve faizli uygulamalardır. Çünkü toplumun merkezinde insan ilişkilerinin önemli bir kısmı olan iktisadi meseleler yer almaktadır.

İktisadi faaliyetlerin faizsiz bir şekilde nasıl gerçekleştirileceği İslam toplumlarının temel meselelerinden biri olmuştur. İslam'ın nazil olduğu ilk dönemde Hz. Muhammed (sav) o dönem uygulanan ancak İslam'a aykırı olan bazı uygulamaları yasaklarken İslam'a uygun olan diğer uygulamaları sürdürmüş ve teşvik etmiştir. İslam'ın ilk dönemlerinde de uygulanan, İslam'a ve insan tabiatına uygun olan ortaklık yöntemi peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) sürdürdüğü uygulamalardan biridir.

İktisadi faaliyetler için farklı türlerde ortaklık yöntemleri bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada en genel haliyle ortaklık finansman yöntemi ele alınmakta ve emek-sermaye özelinde model oluşturulmaktadır. Ortaklık finansmanı, sermayenin reel iktisadi faaliyetlerde kullanılması için faizden çok daha etkili olmakla birlikte sermaye ve reel iktisadi faaliyet arasında doğrudan bir ilişki tesis etmektedir. Buna göre sermaye doğrudan iktisadi faaliyete konu olmaktadır.

İslam ekonomisinde sermaye ve girişim faktörleri tek bir faktör olarak kabul edilmektedir ve bunların geliri kârdır. Dolayısıyla İslam ekonomisini kâr (kazanç, öz sermaye finansmanı, risk paylaşımı, gelir ve servet dağılımında adalet) esasına dayalı bir iktisadi sistem olarak da okumak mümkündür.

Günümüzde sermaye sahibi kesim ile iktisadi faaliyetler için bu sermayeye ihtiyaç duyan kesim arasında yer alan aracı kurumlar (bankalar ve özellikle katılım bankaları) ortaklık finansman yöntemini neredeyse hiç kullanmamaktadır. Ticari kuruluş olmaları ve kâr sağlama endişelerinin reel iktisadi faaliyetlerde etkinliği sağlama anlayışının önüne geçmesi bu durumun temel sebebi sayılabilir. Dolayısıyla ortaklık finansman yönteminin pratikte doğrudan bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu çalışmada ortaklık finansman yönteminin teorik olarak nasıl kurgulandığı, hanehalkı ile firmalar arasındaki sermaye akışının nasıl sağlandığı ortaya konulmuştur. Nihai olarak İslam ekonomisinde sermaye akışını sağlamak için faiz yerine kâr-zarar ortaklığını kullanmak bir çözüm önerisi olabilir.

Kaynakça

Ahmad, A. (1993). Contemporary Practices of Islamic Financing Techniques. *Research Paper no. 20*, Islamic Development Bank, Islamic Research and Training Institute, Jeddah (available at www.irtipms.org/PubDetE.asp?pub=25/).

Ahmed, S. (2006). *Islamic Banking, Finance and Insurance: A Global Overview*. Kuala Lumpur: Gombak.

Akdemir, S. (2018). Faizin Yarattığı Toplumsal Sorunlara Alternatif Arayışlar: Para Peşin Mal Vadeli Selem Sözleşmelerine Yenilikçi Bir Yaklaşım. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 78-109.

Akdemir, T., & Yeşilyurt, Ş. (2018). Devlet Borçlarının Dini ve Felsefi Temelleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 177-200.

Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayınevi.

Akın, F. (Ed.) (2018). *Bankacılığa Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Aktepe, İ. E. (2010). *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Yedirenk Yayınları.

Atasoy, A., & Bardakoğlu, A. (1992). Anonim Ortaklıkların Finansmanında Yeni Bir Araç Olarak "Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgesi" ve Konunun İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. İçinde: *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri* (s.491-523). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Asutay, M. (2013). The Development of Islamic Banking in Turkey: Regulation, Performance and Political Economy. In *Islamic Finance in Europe*, ed. V. Cattelan, pp. 213-227. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Aysan, A. F., Dolgun, M. H., & Turhan, M. I. (2014). Assessment of the Participation Banks and Their Role in Financial Inclusion in Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, 49(5), 99-111. <https://doi.org/10.2753/REE1540-496X4905S506>

Ayub, M. (2017). *İslami Finansı Anlamak*. Suna Akten Çürük, Raif Parlakkaya (Çev. Edt.). İstanbul: İktisat Yayınları.

Azid, T., Rawashdeh, O. Al., & Qureshi, M. A. (2018). Faiz, Piyasa, Hayırseverlik ve Verimlilik: İslami Bir Yaklaşım. İçinde: Taha Eğri ve Z. H. Orhan (Ed.), *İslam İktisadi Perspektifinden Faiz* (s.251-277). İstanbul: İktisat Yayınları.

Bayındır, S. (2018). Kur'an ve Sünnet Açısından Faiz (Cahiliye ve Asr-ı Saadet Ribâ). İçinde: R. Cici ve S. Sayar (Ed.), *İktisadi Hayatta ve İslam'da Faiz* (s. 287-319). Bursa: Ensar Neşriyat.

Belek, A. (2022). Felah. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Erişim Tarihi: 10.3.2022), <https://islamansiklopedisi.org.tr/felah>

Bidabad, B., Hassan, A., Sami, B. A. M., & Allahyarifard, M. (2011). Interest-Free bonds and Central banking monetary instruments. *International Journal of Economics and Finance*, 3(3), 234-241.

Chapra, M. U. (2019). *Adil Bir Para Sistemine Doğru*. İstanbul: İktisat Yayınları.

- Döndüren, H. (1992). İslam Ekonomisinde Faiz ve Finansman Kaynakları. İçinde: *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri* (s.153–238). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Durmuş, İ. (2023). Müşareke. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/müşareke>.
- Erdem, E. (2018). Kur'an'da Ribâ (Faiz) Ayetlerinin Kademeli Nüzülü ve Üslubu: İslam'ın Ticaret, İnfak ve Finans Sistemi Üzerinden Bir İnceleme. İçinde: T. Eğri ve Z. H. Orhan (Ed.), *İslam İktisadı Perspektifinden Faiz* (s. 1–53). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fitri İktisat ve İktisadi Yapısı. *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 1, 37–64.
- Garaudy, R. (1995). İslam ve İnsanlığın Geleceği. C. Aydın (Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güngör, K. (2015). Ekonomide İnsan Unsuru (Kapitalizme Bir Eleştiri). *Ayrıntı Dergisi*, 3(28), 37–41.
- Güven, A. G. (1995). *Faizsiz Ekonomi Önerisinin İktisadi Kalkınma Perspektifinden İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harunoğulları, E., & Çalışır, M. (2022). Faiz Kavramı ve Tarihsel Perspektiften Faiz, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(12): 1777-1797.
- Hassan, A. (2017). İslam İktisadı ve Geleceği. *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek* adlı kitap içinde. (Ed. T. Eğri, N. Kızılkaya ve O. Karasu). (1. Baskı, ss. 107–139). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Holden K. (2008). Islamic Finance: Legal Hypocrisy Moot Point, Proplematic Future Bigger Concern. *Boston University International Law Journal*. Vol:25, 341.
- Ilgaroğlu, M. C. (2019). İbn-i Haldun Düşüncesinde Sosyo-Ekonomik Değişme ve Ahlâk. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 3(1), 10–16.
- Iqbal, Z., & Greuning, H. V. (2008). *Principles and Development of Islamic Finance*. World Bank, No: 424481.
- İbn-i Haldun (1990). *Mukaddime*. Z. K. Ugan (Çev.). İstanbul: MEB.
- Kallek, C. (2022). Mudârebe. In *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mudarebe>.
- Kanyılmaz, İ. (1992). İslamiyet ve Finansman Teorisi. *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri* adlı kitap içinde (ss. 21–77). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Karahan, H., & Ersoy, H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye'de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye Finans Yazıları*, (105), 93–114. <https://doi.org/10.33203/mfy.312137>
- Karaman, H. (1991). *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Khan, F. (2010). How Islamic Is Islamic Banking?. *Journal of Economic Behavior and Organization* 76(3), 805–820.
- Khan, M. A. (2017a). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Khan, M. F. (2017b). İslam İktisadında Temel Kavramların ve Fikirlerin Yeniden Değerlendirilmesi: Kurumsal İçerik Açısından İslam İktisadının Kaynağı Ne Olmalıdır?. İçinde: T. Eğri, N. Kızılkaya, O. Karasu (Ed.). *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek*. (s. 27–81). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Kızılkaya, N. (2017). Giriş: İslam İktisadı Çalışmalarında Yöntem Üzerine Bazı Mülahazalar. İçinde: T. Eğri, N. Kızılkaya, O. Karasu (Ed.). *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek*. (s. 13–26). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Kızıltepe, K., & Yardımcıoğlu, F. (2018). Diyanet Personelinin Faiz Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma. İçinde: T. Eğri ve Z. H. Orhan (Ed.), *İslam İktisadı Perspektifinden Faiz* (s. 277–335). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Mihr, İ.A. (2022). *Kuran-ı Kerim Tefsiri*. <http://www.kurantefsiri.com/>. (Erişim: 03.09.2022).
- Orman, S. (2014). *İktisat, Tarih ve Toplum* (4. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Özsoy, İ. (2022). Faiz. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz>.
- Öztürk, F. (2008). *Bazı İslam İktisat Kaynaklarının Çağdaş İktisat Yönünden Değerlendirilmesi*. Fırat Üniversitesi.
- Pinker, S. (2002). *The Blank Slate*. London: the Penguin Group.
- Pıçak, M. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 61–92.
- Saraç, M. (2018). Temel Bir Ekonomik Sorun Olarak Faiz, İçinde: R. Cici ve S. Sayar (Ed.). *İktisadi Hayatta Ve İslam'da Faiz* (ss. 95–109). Bursa: Ensar Neşriyat.
- Sims, E. (2017). *Graduate Macro Theory II: A New Keynesian Model with Price Stickiness*. University of Notre Dame (Notes), (2003), 1–39.
- Şarkaya İçelloğlu, C. (2017). Finansal İstikrar ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Para Politikası Stratejisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 20-38.
- Şireci, Y. (2022). *Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Uygulamaları: Karşılaştırmalı Performans Analizi*. Karabük Üniversitesi.
- Tahir, S. (2017). Islamic economics and prospects for theoretical and empirical research. *Journal of King*

- Abdulaziz University, Islamic Economics*, 30(1), 3–20.
<https://doi.org/10.4197/Islec.30-1.1>
- Taslaman, C. (2017). *Fıtrat Delilleri*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Taylor, J. B. (1993), Discretion Versus Policy Rules in Practice, *Carnegie Rochester Conference Series on Public Policy*, 39, 195-214.
- Torun, İ. (2003). *Max Weber'de İktisadi Gelişme Düşüncesi*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Türkan, Y. (2019). *33 Soruda İslamî Finans ve Bankacılık*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ulusoy, R., & Altun, İ. (2017). Faizsiz Finans Sistemine Teorik Yaklaşım. *Akademik Bakış Dergisi*, 63, 135–150.
- Usmani, M. T. (2002). *Introduction to Islamic Finance*. Norwell, MA: Kluwer Law International.
- Ülgener, S. F. (1981). *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yazır, E. M. H. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili*. (Çev. S. Gülle). Cilt. II. İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Yenice, A. C., Özdemir, M., & Koç, A. (2022). Looking at the 'Big Picture' in Islamic Economics and Finance Literature: A Bibliometric Analysis of WoS Indexed Documents. In *Turkish Journal of Islamic Economics* (Vol. 9). <https://doi.org/10.26414/a481>
- Yılmaz, E. (2021). *Kâr Payı ve Faiz Oranları Üzerine Nedensellik Analizi: Türkiye ve Malezya Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zaman, A. (2017). Reviving the Promise of Islamic Economics. *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 25(2), 205–225.
- Zaim, S. (1995). *İslam-İnsan Ekonomi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Ziraat Katılım. (2023). Katılım Bankacılığı Ürünleri, (Erişim Tarihi 10.02.2023), <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bizi-taniyin/katilim-bankaciligini-taniyin/katilim-bankaciligi-urunleri>.

Extended Summary

Purpose

The purpose of this article is to explore the concept of Islamic economics and its potential as an alternative economic paradigm. It is to investigate the feasibility of profit and loss sharing as an alternative to interest-based financing in Islamic economy. The article also examines the use of profit-loss sharing instead of interest-based financing and why Islamic financial institutions such as participation banks do not fully adopt this method. Although profit-loss sharing is often presented as a more equitable and socially responsible system, its practical application in Islamic financial institutions such as Islamic banks has been limited. Therefore, this article also aims to explore the reasons behind this discrepancy between theory and practice and to evaluate the potential of profit-loss sharing as a tool for sustainable economic development.

Literature Review

Islamic economics is a separate economic approach based on the principles of the Qur'an and Sunnah. Islamic economics and finance is based on the principles of social justice, equality and ethical behavior. One of the main features of Islamic finance is the prohibition of *riba* or interest. Instead, Islamic economics and finance proposes profit-loss sharing where the risks and rewards of an economic transaction are shared between the parties involved. Rather than charging interest on loans, Islamic financial institutions are encouraged to use profit-loss sharing, which involves sharing the profits and losses of a project between the lender and the borrower. P&L is seen as a fairer system that encourages risk sharing and encourages entrepreneurship. However, profit-loss sharing has not been widely adopted in practice.

Theoretical and empirical studies have identified some reasons for the limited use of profit-loss sharing in Islamic finance. First, there is a lack of legal and regulatory frameworks that support profit-loss sharing. Many countries have yet to develop laws that provide adequate protection for investors in profit-and-loss sharing schemes. In addition, there is a lack of awareness and understanding of profit-loss sharing among investors and borrowers. Many people are unfamiliar with the concept of profit-loss sharing and may be reluctant to participate in such programs. There are also practical difficulties in implementing the P&L, such as the difficulty of assessing risk and allocating profits and losses.

Design/methodology/approach

To explore the potential of Islamic economics as an alternative economic paradigm, this article employs a qualitative research methodology using a literature review approach. The literature review includes scientific articles, books and reports published in both English and Turkish. It also adopts a qualitative research approach that uses a combination of case studies to assess the extent to which profit-loss sharing has been implemented in Islamic

financial institutions. The case studies have been selected according to their importance in the Islamic finance industry and include partnership financing funds of participation banks that use profit-loss sharing in their operations. Data on partnership financing of participation banks were obtained from the BRSA website.

Findings

The findings of this study show that Islamic economics has the potential to offer an alternative economic paradigm that is more fair and equitable than the current mainstream economic system. The use of profit-loss sharing instead of interest-based financing is an important aspect of this alternative economic paradigm. However, the study also reveals that participation banks, which are Islamic financial institutions, do not fully adopt this method. It demonstrates that profit-loss sharing can be a viable alternative to interest-based financing in the Islamic economy, but its implementation requires education and awareness initiatives for investors and loan seekers to build trust and understanding among investors, as well as a supportive legal and regulatory environment.

In conclusion, Islamic economics has the potential to offer an alternative economic paradigm based on the principles of justice, equity and social responsibility. The use of profit-loss sharing instead of interest-based financing is an important aspect of this alternative paradigm. It demonstrates that the successful implementation of profit-loss sharing requires a strong commitment to risk management, governance and partnership building. More research is needed to explore the potential of profit-loss sharing in different economic contexts and to identify best practices for its implementation.